

A GONDOLKODÓ, HUMANISTA ÉS EDZETT HARCOS

Meghalt Edvard Kardelj — a mi tisztelt és szeretett Bevc elvtársunk. Tito legközelebbi munkatársa, aki a pártunk és társadalmunk minden történelmi fordulópontján együtt dolgozott, harcolt, és fejlődött saját osztályával, pártjával és a forradalommal, s múltunk, jelenünk és jövőnk elválaszthatatlan részévé vált. Éppen ezért Edvard Kardelj életéről és munkájáról beszélni, egyszersemind azt is jelenti, hogy munkásmozgalmunk, pártunk történelméről, etikájáról és forradalmáról is szólnunk.

Szinte felsorolni sem lehet, mi mindennel járult hozzá a szocialista öngazgatás gyakorlatához és elméletéhez. Abban az időben, amelyben ő élt, szenvedélyesen küzdött és alkotott, mindig egy lépéssel kora előtt haladt — a pártra vonatkozó nézeteivel, eszméivel és elképzeléseivel.

Az osztály és a forradalom számára alkotott, s mint hatalmas gondolkodó, humanista és edzett harcos, belőlük és a marxista tudományból merítette ihletét. Elméletileg magyarázta a szocialista társadalom építésének folyamatában felmerülő ellentmondásokat, hogy a forradalmi mozgalmat megoldásukra irányíthassa, a gyakorlat és a tudat egyre magasabb fokán, a munkásosztály és a dolgozók érdekeinek és törekvéseinek megfelelően.

Nem fogjuk hallani többé nyugodt és megértő, világos és határozott szavait, amelyek Jugoszlávia-szerte és messze határainkon túl is visszhangra találtak, lázba hozva a szocialista és nemzeti szabadság, az egyenjogú nemzetközi együttműködés, a demokrácia és a szocializmus minden haladó harcosának szívét és elméjét.

Elvtárs, harcostárs, barát és nevelő halt meg, aki tudott élesen bírálni, de tanácsot adni is, bátorítani és ösztönözni, segítséget nyújtani és védelmezni, s a legsúlyosabb feladatokat is magára vállalni.

Az, ahogyan Kardelj a pártot értelmezte, az valójában az élcsapatról alkotott lenini koncepció, melyet a forradalmi harc és a munkásosztály

* Dušan Alimpić elvtárs, Vajdaság SZAT legfelsőbb szerveinek és szervezeteinek 1979. február 12.-én, Újvidéken megtartott gyászülésén elhangzott gyászbeszéde.

felszabadításának jelenkori tapasztalataival tett gazdagabbá. Gondolatai, Lenint követve, elemzőek, építő jellegűek és mindenekelőtt az ortodox sablonoktól mentesek. A jelenkori világ gazdag tapasztalataira, elméletére és gyakorlatára épülnek, saját hazájának tapasztalataira, pártjának és munkásosztályának tapasztalataira. Kardelj nemcsak saját pártjának teoretikusa és ideológusa volt, de nem is válhatott csupán azzá, annál az egyszerű oknál fogva, hogy műveivel felfedte a jelenkori világ ellentmondásait, s általában a munka felszabadításáért vívott harc feltételeit és útjait. Nagyon helyesen értelmezte Lenin figyelmeztetését, hogy „az ösztönösséget tudni kell a tudat szintjére emelni”.

Abban a korban, melyet a sztalinizmus válsága és az ideológia konfrontációk jellemeztek — egészen az avantgarde szerepének általános tagadásáig —, mélyreható jelentőségű volt az az eszmei koncepció, hogy a párt vezető és irányadó erő a munkásosztály önszerveződéséért, és az öngazgatásért vívott harc feltételei közepette, s hogy az öngazgatás éppen ennek az osztálynak az alkotása és a hataloméért vívott harcának forradalmi formája.

Tizenhat éves korában szülővárosában, Ljubljanában tagja lesz a munkásokat tömörítő művelődési egyesületnek, majd nem sokkal később felveszik a Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetségbe. Kivételes aktivitásának és a fiatalok körében élvezett népszerűségének elismeréseként 1929-ben megválasztották a Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetség ljubljana-i városi bizottságának tagjává.

Edvard Kardelj — mint fiatal tanítóképzős — csakhamar a Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetség tartományi bizottságának tagja lesz, s nem sokkal később letartóztatják, majd miután kikerül a börtönből, megválasztják a Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetség szlovéniai tartományi bizottságának titkárává. 1930-ban ismét letartóztatják, megkínózzák és kétévi börtönre ítélik. Büntetését a Požarevac melletti Zabelában tölti le. Az idősebb kommunisták példájára a raboskodást módszeres tanulássá lényegíti át. Már ekkor kifejezésre jut az elmélyült kutatómunkára való kivételes tehetséget, az a képessége, hogy elemezze és általánosítsa a szociális körülményeket, az osztályharc alakulását és feltételeit, lehetőségeit és irányait.

A nemzeti kérdés mint tudományos probléma című cikkének megjelenésével már 1932-ben jelezte a kommunisták új elméleti-politikai viszonyulását a szlovén nép helyzetének fontos társadalmi-politikai kérdéseire, valamint a régi Jugoszlávia nemzetei közötti viszonyokhoz. A tartományi bizottság ideológiai munkával és propagandával foglalkozó titkáráként, az 1934-ben, Goričaniban megtartott tartományi értekezleten találkozott először Tito elvtárral, s ekkor kezdődik szoros együttműködésük.

Az év végén a párt a Szovjetunióba küldi, hogy a Lenin Iskolában tanulhasson, de ugyanakkor előadóként is dolgozott a Nyugati Nemzeti Kisebbségek Kommunista Egyetemén. Elmélyülve a marxizmus és leninizmus elméletének tanulmányozásában, Kardelj két év alatt megismerte

a Szovjetunióban és a nemzetközi kommunista mozgalomban uralkodó állapotokat.

Miután 1937 elején hazatért, a JKP KB-tól Párizsban felhatalmazás alapján a tartományi bizottságban megkezdte a Szlovén Kommunista Párt alakuló kongresszusának előkészítését. A még ugyanez év tavaszán megtartott kongresszus a gyülekező harcos erők és a szlovén nép nemzeti kérdése nagyfokú kiélezésének megnyilatkozása volt, ugyanakkor a gyakorlatban a JKP szervezettségében, akcióinak tartalmában és módszerében bekövetkező változásokról is tanúskodott, a Jugoszláviában vívott forradalmi harc újonnan kialakult feltételeivel összhangban, amelyek között a szociális-, osztály-, és nemzeti kérdést fontos hely illette meg. A Szlovén és a Horvát Kommunista Párt alakuló kongresszusai — a forradalmi harc titói stratégiája alapján a JKP minden országos és tartományi vezetőségének önállósulását, eredményezve — sorsdöntő pillanatot jelentettek a JKP-nek, a jogfosztott tömegek nemzeti és szociális felszabadításáért harcoló forradalmi élcsapatának fejlődésében.

Az illegalitásban végzett nagymérvű szervező- és propagandamunka nem gátolta meg Kardeljt, hogy továbbra is írjon elméleti és politikai vitacikkeket a Književnost, a Večernik és a zágrábi Izraz című lapban, és minél alaposabban megmagyarázza a JKP és a Szlovén Kommunista Párt ideológiáját.

Tito vezetésével szóval, tettel és tollal egyaránt küzdött a frakciózás, az opportunizmus a szektásság és a dogmatizmus ellen, a munkásosztály eszmeileg-politikailag egységes és cselekvőképes pártjának kialakításáért, melynek széles burzsoáellenes és antifasiszta programja köré tömörülhetnek nemzeteink és nemzetiségeink haladó és hazaszerető rétegei. 1938 elején, rövid ideig tartó nyilvános működése után, ismét letartóztatták. Négy hónapig tartó fogházbüntetésének letöltése után azonnal bekapcsolódik a pártmunkába, de csakhamar ismét illegalitásba kell vonulnia.

A JKP KB Politikai Bizottságának 1939-ben lesz tagja, s Ljubljanában és Zágrábban instruktorként dolgozik a Szlovén KP és a Horvát KP központi bizottságaiban. A JKP KB Politikai Bizottságának titkársági tagjaként, Tito elvtárssal együtt, sokat dolgozik a hazai pártszervezetek fejlesztésén, megszilárdításán és irányításán, cselekvőképességük kifejlesztésén, továbbá a párt új, stratégiai koncepciójának kimunkálásán.

Ugyanebben az évben adja közre *A szlovén nemzeti kérdés fejlődése* című ismert tanulmányát. Noha a cenzúra azonnal betiltotta a könyvet, tartalmával az ország haladó szellemű embereinek széles köre megismerkedett. A szlovén nemzet létrejöttének és fejlődésének gazdag történelmét, sajátos nemzeti identitását feldolgozva, Kardelj azt a következtetést vonta le, hogy a szlovén nép felszabadítását magának a szlovén népnek kell megvalósítania; és hogy „a bukásra ítélt reakciótól a szlovén nép nem várhat segítséget felszabadító harcában”; továbbá hogy a szlovén nép csakis a Jugoszlávia többi nemzetével együtt vívott harca segítségével szabadulhat fel; s hogy a fasiszta agresszió Európában, elsősorban

a Balkánon, a legnagyobb veszélyt jelenti a kis népek nemzeti szabadságára, önállóságára, demokráciájára és létezésére is.

E fontos elméleti munkájában Kardelj a történelmi anyag marxista elemzésével, valamint a nálunk és a világban uralkodó politikai és osztály-erőviszonyok pontos meghatározásával, alkotó módon túlhaladta a jelenkori világ nemzeti kérdésének leegyszerűsített és leszűkített, dogmatikus értelmezésének sablonját, ismételten érvényre juttatta a Jugoszláv Kommunista Pártnak a nemzeti kérdéshez, mint a forradalmi harc szervezéséhez való marxista-leninista hozzáállású koncepcióját, és sorsdöntő mértékben hozzájárult a titói stratégia megalapozásához és fejlesztéséhez.

A Proleter című lapban *A munkásosztály és a parasztság harcosszövetségéért* és *A sorsdöntő osztályharcok hírnökei* címmel megjelent vitacikkeivel, a JKP ötödik országos értekezletén a politikai helyzetről és a párt feladatairól szóló beszámolójával, Kardelj, a Jugoszláv Kommunista Párt nevében, nyíltan és félreérthetetlenül előre jelezte a külföldi agresszió és a burzsoá árulás elleni össznépi forradalmi harcot.

A második világháborút megelőző viharos időkben számos pártszervezetbe ellátogatott, legtöbbit azonban Belgrádban tartózkodott. Közvetlenül segítette a JKP szerbiai tartományi bizottságának munkáját, s éberén figyelte a hatalom, a hadsereg és a polgári politikai pártok központjaiban zajló eseményeket, Belgrádban érte a Jugoszlávia elleni fasiszta támadás is.

Zágrábban részt vesz a JKP KB Politikai Bizottságának azon a történelmi ülésén, amelyen arról határoztak, hogy a Jugoszláv Kommunista Párt magára vállalja a felszabadító harc megszervezését és vezetését, ezzel együtt pedig a felelősséget is minden nemzetünk és nemzetiségünk sorsáért. A népfelszabadító felkelés egyik legkiemelkedőbb szervezőjeként előkészítette és közvetlenül is részt vett a Szlovén Felszabadítási Front létrehozásában. Az Osvobodilna Fronta egybegyűjtötte a szlovén nép minden hazaszerető és haladó erejét.

A szlovéniai és a horvátországi felkelés kirobbanását szolgáló, kiterjedt szervező és politikai propagandamunka után, 1941 szeptemberében, Belgrádon át megérkezik a felszabadított Užicébe. A Legfelsőbb Parancsnokság tagjaként, Tito elvtárral közösen irányítja az országban a felkelést, részt vesz a stoliceai tanácskozáson, szerkeszti a Borbát, és megírja *A népfelszabadító bizottságoknak a néphatalom igazi hordozóivá kell válniuk* című közismert cikkét. Vezérelvként fog szolgálni ez az ország minden részében a forradalmi hatalmi szervek megalakításához, és munkájához.

Igy azután már a harcok kezdetén világosan kialakult a néphatalom szerveinek új jellege és legfőbb feladata, e szervek később egységes és teljes politikai rendszerré alakultak, s legrangosabb megtestesítői az AVNOJ, és a népfelszabadítási bizottságok lettek.

A JKP KB Irodájának titkáráként, Bihaćban az AVNOJ alelnökeként, Jajcában az AVNOJ elnökségének tagjaként és a Jugoszláv Nemzeti Felszabadítási Bizottság alelnökeként számos kötelezettséget és nagy fele-

lősséget vállal magára a hazánk felszabadító harcának fejlődésében felmerülő kérdések elméleti és gyakorlati megoldásában. Különösen fontos a néphatalom kiépítéséhez, az AVNOJ és a népfelszabadítási bizottságok munkájához, továbbá a forradalomban felszabadult hazánk nemzeteit és nemzetiségeit új alapokon egyesítő föderatív rendszer létrehozásához, a JKP-nek az össznépi felszabadító harcra vonatkozó stratégiájának kidolgozásához, az új Jugoszlávia nemzetközi elismeréséért vívott harchoz való hozzájárulása.

A háborúban és a forradalomban írt munkáinak gyűjteménye — amelyet külföldön és itthon egyaránt *Az új Jugoszlávia útjai* gyűjtőcímen ismernek — világossá tette a barátok és az ellenségek számára egyaránt a háború és a fegyveres forradalom idejében hazánkban bekövetkezett hatalmas változások igazi társadalmi lényegét.

A néptömegek ereje című 1945-ben írt kiemelkedő tanulmánya jelölte meg — a jövőre nézve is — az alapvető elméleti-politikai irányvételt, a forradalmi folytonosság megőrzésének és fejlesztésének feltételét és biztosítékát, a harc súlypontjának a katonai-politikai területről az országépítésre, a tulajdonviszonyok megváltoztatására és a szocialista fejlődést szolgáló, tömeges és szervezett akciókra való áttételének módját.

Ezért rendkívül határozottan kiemeli a következő fontos és mélyreható következtetést (idézem): „A népfelszabadító mozgalom már kezdetben a széles néptömegek kiapadhatatlan alkotó erejébe vetett, mélységes hit alapján épült ki... Éppen ezért a meggyőzés volt mindig a népfelszabadító mozgalom alapvető módszere a széles néptömegeknek a népfelszabadító harcra való mozgósításában. A tömegek alulról jövő kezdeményezésének fejlesztése, a népfelszabadító mozgalom vezető erőinek felfogása szerint, a győzelem első és legfőbb feltétele volt... A határozatok, mondhatjuk, hogy közvetlenül a néptől származtak. Ebben található meg annak az igazi demokráciának a lényege is, amelynek lehetővé kell tennie, hogy minden polgár részt vehessen, különböző formákban, az állam irányításában”. (Az idézet vége.)

A JKP KB titkáráként, az új kormány alelnökeként és az új alkotmány kidolgozását irányító miniszterként arra törekszik, hogy a társadalmi fejlődés minden területén éppen ezek és az ilyen állásfoglalások, a népfelszabadító harc minden vívmánya beépüljön az új alkotmány alapjaiba, a törvényhozásba, a néptömegeknek a munkásosztály és a Kommunista Párt vezette forradalmi-demokratikus diktatúrájának politikai és gazdasági rendszerébe, hogy ily módon következetesen meg is valósuljon a társadalmi gyakorlatban.

A Jugoszlávia függetlensége és forradalmának vívmányai, népünk testvérisége és egysége, a szocialista országépítésünk önálló és a körülményeinknek megfelelő útja és módja elleni, sztalinista-hegemonista támadás kiváltotta a párt és népünk határozott és megalkuvás nélküli szembeszegülését. Tito elvtárrsal és az egész párttal együtt Kardelj latba vetette minden erejét és elméleti-politikai képességeit a forradalmunk további szabad és sokrétű fejlődéséért vívott harcban.

Számos művében, nyilvános szereplések során és interjúkban fedte fel Kardelj a sztalinista hegemonia gyökereit és forrásait az uralkodó, kiváltásos és a munkásosztály fölé rendelt erők etatisztikus-centralisztikus monopóliumában, Leninnek a pártról és az államról szóló tanításainak elferdítésében.

A nemzetközi viszonyokban az ilyen helyzet a hegemonista agressziók különféle formáiban, a forradalmi fejlődés objektíve létező sajátosságainak figyelmen kívül hagyásában, továbbá a teljes nemzetközi kommunista mozgalomnak a pillanatnyi államérdekek alárendelésében jut kifejezésre. A gyarmaturalom-ellenes és a világ egyéb felszabadítási mozgalmi nem tűrhetnek el semmiféle, „a forradalom magasabb céljainak nevében” kiötlött hegemoniát, hanem feltétlenül előtérbe kell kerülnie, minden országban e mozgalmak szabad és önálló fejlődésének, az internacionalista együttműködésben való egyenrangúságuknak, mert mindannyian és elsősorban a saját munkásosztályunknak és a saját népüknek tartoznak felelősséggel.

Külgyminiszterként 1948-tól 1953-ig Kardelj azon fáradozott, hogy az egész világnak megmagyarázza a sztalini hegemonistákkal kapcsolatos viszály lényegét, bizonyítva, hogy nem a pártok közötti holmiféle nézeteltérésről van szó, hanem a kétségtelenül kifejezett agresszió miatti, államok közötti összetűzésről, s eközben rámutatott a békét és a nemzetközi biztonságot fenyegető összes veszélyekre, amelyek az összetűzésből, valamint a világ tömbökre való felosztásából következő összetűzések-ből erednek. Elméleti és gyakorlati hozzájárulásával Kardelj a világ tömbökre való felosztása és a más felosztottság elleni, valamint a békéért, a szocializmusért és a nemzetközi haladásért, az egyenjogú nemzetközi gazdasági és politikai viszonyokért vívott harc egyik legjelentősebb szószólójává vált. Az Egyesült Nemzetekben elhangzott meggyőző beszédei és elvszerű vitái, továbbá azok a kapcsolatok, amelyeket az egész világ államférfiúival teremtett meg, lényegesen hozzájárultak a szocialista Jugoszlávia külpolitikájának érvényesítéséhez és önálló nemzetközi helyzetének megszilárdításához.

A nemzetközi viszonyok és a jelenkori világ irányzatainak ezen és számos más elemzéséből teremtette meg Tito elvtárs az el nem kötelezettség politikájának stratégiáját, mint a nemzetközi viszonyokban megnyilvánuló hegemonia összes formáinak és tartalmainak ellentézisét, amely megfelelt számos felszabadító mozgalom és fejlődő ország érdekeinek és törekvéseinek, mint a békéért, a világ új gazdasági és politikai rendjének megteremtéséért, az egyenjogúságért és a társadalmi haladásért folytatott küzdelem útja és módja.

Rámutatva az el nem kötelezettség politikájának történelmi megalapozottságára és szükségességére, Kardelj később ezeket a felismeréseket sok művében, főleg pedig *A szocializmus és a háború*, valamint *Az el nem kötelezettség történelmi gyökerei* című tanulmányaiban továbbfejlesztette. A JKSZ és a JSZSZK politikája a gyakorlatban érvényesítette és továbbfejlesztette Lenin ismert tételét, hogy az imperializmus feltéte-

lei között a szocializmus ereje „a modern munkásmozgalom és a fejletlen országok felszabadító mozgalmi közötti kapcsolatban rejlik”.

A nagyhatalmi hegemonizmust és a dogmatikus bürokratizmust bírálva, s Lenin tapasztalataiból, és elméleti hagyatékából kiindulva, Kardelj egész pártunkkal együtt egyúttal gyökeres változásokat követelt a társadalmi-gazdasági és a politikai rendszer fejlesztésében is, hogy minél alaposabban és sokoldalúbban fejlődhessen az öngazgatás mint egyetemes társadalmi viszony; ugyanakkor pedig teret biztosított a munkásosztály által vezetett öngazgatási erőik szervezett akciójának, elméletileg, és gyakorlatilag kifejlesztette a társult munkán, az osztályszolidaritáson és a dolgozók öngazgatásán alapuló demokratikus és humánus viszonyok új rendszerét, amelyben a dolgozók megszabadulnak a gazdasági fejletlenségtől, az állami szervekben, valamint a régi, elavult viszonyok egyéb tüzfészkei körül összpontosuló döntéshozatali hatalmi monopóliumtól. Pártunknak e nagy és történelmileg jelentős, az eddigi fejlődésben egyedülálló kezdeményezésekhez Edvard Kardelj egész országunk és az egész világ számára értékes elméleti-politikai hozzájárulást nyújtott.

Kardelj arról beszélt, hogy „a marxizmus mint elmélet és mint ideológia többé nem korlátozódhat csupán a munkásosztály és a burzsoázia, a szocializmus és a kapitalizmus közötti osztályösszetűzésre, hanem ma egyre nagyobb mértékben kell megoldania magának a szocializmusnak, mint gyakorlatnak és mint rendszernek a fejlődésben jelentkező törvényszerűségek és ellentmondások jelentős kérdéseit . . .”. Ez a gondolat ösztönözte alkotótevékenységét, iránymutató volt számára a marxizmus elméleti kimunkálásában, és serkentőleg hatott általában a korszerű marxista tanok fejlesztésére.

Az elértekkel sohasem volt megelégedve, mindig új területeket és távlatokat teremtett az öngazgatás fejlesztésének, s ezáltal Kardelj forradalmunk számos új és történelmileg fontos megoldásainak és vívmányainak bíráló és önbíráló kezdeményezőjévé vált. A társadalmi viszonyok ilyen megváltoztatására irányuló ötévi gyakorlat után Kardelj koordinátora lett a JKP új programja kidolgozásának (e programot 1958-ban, a JKSZ VII. kongresszusán fogadtuk el), s közvetlenül hozzájárult az új program fő tételeinek megfogalmazásához.

Távlati törekvéseivel, a társadalmi fejlődés törvényszerűségeinek alapos elemzésével, a felkutatott megoldások eredetiségével és alkotó jellegével a JKSZ programja a mai napig megőrizte időszerűségét forradalmi mozgalmunk szempontjából, jóllehet az elmúlt húsz esztendőben sok volt az újdonság a társadalom fejlődésében és a társadalmi viszonyok változtatásában. Tartalmának hatására kezdett erőteljesen fejlődni a szocialista öngazgatás politikai elmélete, amelynek hirdetője és legszorgalmasabb munkása Edvard Kardelj volt.

Egymást követték az öngazgatási szocialista fejlődés szakaszai, forradalmi mozgalmunk számos nehézséget küzdött le bennük, megteremtette a gyakorlat és elmélet új távlatait, újabb területet biztosított saját fejlődéséhez, egyre nagyobb tapasztalatokkal gazdagodott, elmélyítette

és bővítette eszmei-politikai ismereteit. Nincs egyetlenegy olyan jelentős kérdés és fontos probléma, öngazgatási szocialista fejlődésünk egyetlenegy jelentősebb dilemmája, amelyről Kardelj ne alakította volna ki álláspontját, ne nyilatkozott volna róla, és ne kutatta volna fel a megoldást.

Lépésről lépésre, fokozatosan és türelmesen, mindig az öngazgatási gyakorlattal és reális lehetőségeivel összhangban felépítette forradalmi mozgalmunk politikai hatalmának és ismereteinek nagyszerű épületét a társadalmi előrehaladásért folytatott küzdelemben, szüntelenül hangsúlyozva, hogy „az ember boldogságát nem nyújthatja sem az állam, sem a rendszer, sem a politikai párt”, s hogy „az ember boldogságát csakis önmaga teremtheti meg, de nem önmaga mint egyed, hanem a más emberekkel való egyenjogú viszonyokban”. „A szocializmus élcsapatbeli erejének és a szocialista társadalomnak . . . csupán egy célja lehet, mégpedig az, hogy az adott történelmi pillanat lehetőségei szerint teremtsen meg azokat a feltételeket, amelyek között az ember minél szabadabb lesz az ilyen egyéni érvényesülésben és alkotótevékenységben, hogy azután a társadalmi tulajdonban levő termelőeszközök alapján szabadon dolgozhasson, és megteremtse saját boldogságát. Ez az öngazgatás.”

Kardelj szüntelenül síkraszállt azért, hogy társadalmunk további működése, „a társadalmi apparátus egyre kisebb szerepén alapuljon, és egyre inkább az öngazgatásban társult és demokratikusan szervezett munkások és összes dolgozók erején és kezdeményezésén, akiket a társadalmi tulajdonban levő munkaeszközökkel végzett öngazgatásilag társított munka mindinkább a szabad termelők közösségében egyesít”. A kommunistáknak a demokráciáért vívott harca nem állhat távol a Kommunista Szövetség forradalmi szerepétől — állította Kardelj, és figyelmeztetett: „A kommunisták a kocsit fognák a lovak elé, ha megfelekednének arról, hogy nálunk a demokráciáért folytatott küzdelem csak annyiban lehet sikeres, amennyiben a harc egyidejűleg erősíti forradalmi munkásosztályjellegű, szocialista és öngazgatási tartalmát. Megtagadnánk a forradalmat, ha ezt nem fognánk fel.”

Alkotmányos és társadalmi-gazdasági és politikai fejlődésünk története nem fogható fel és nem ismerhető meg Kardelj azon vitáinak és művelnek gyűjteményei nélkül, mint amilyenek: *A falu szocialista politikájának problémái*, *A társadalmi tulajdon ellentmondásai*, *Szocialista fejlődésünk választásai*, *Az alkotmánymódosítások alapjai Jugoszláviában*, *A szabadon társított munka*, *Az öngazgatási tervezés*, *A szocialista öngazgatás politikai rendszerének fejlődési irányai*, *A nemzet és a nemzetek közötti viszonyok*, *A JKSZ a forradalmi akcióban*, és mások. Szem előtt kell azonban tartani, hogy Kardelj nemcsak kiváló teoretikus volt, hanem a szocialista öngazgatás elmélyült, bátor és elvhű politikai harcosa is. Életében az elméleti munka és a politikai harc teljes egységet alkot és kölcsönösen egybekapcsolódik, mert egyik a másikból ered, és alkotóan kiegészíti egymást. Ez különösen az alkotmánymódosítások mindkét szakaszában és elfogadásában kifejtett közvetlen tevékenysége során jutott kifejezésre.

Kardelj elméleti munkássága a forradalmi gyakorlat szolgálatában állt, mert a szocialista öngazgatás időszerű kérdéseinek tartalmát és feldolgozási módját elméleti szintre emelve tudta csak feldolgozni a szocialista demokrácia politikai rendszerének elmélyítésére és sokoldalú fejlesztésére irányuló harc során szerzett pozitív és negatív tapasztalatok bonyolultságát és sokféleségét; logikusan, tömören kifejezni annak az akciónak legmélyebb lényegét, eszmei-politikai értelmét és jelentőségét, amelyet ma folytat a társadalom, és még hosszabb ideig tovább folytat, hogy elválassa a külsőt, a lényegtelenet és a múltékonyt a belsőtől, illetve a lényegitől és tartóstól; hogy megfogalmazza az öngazgatási szocialista fejlődés távlati irányelveit.

Éppen ezért Kardelj minden művében és tevékenységében a szocialista öngazgatás politikai rendszerében jelentkező fejlődési problémák két fő komplexusának feldolgozását és gyakorlati-politikai megoldását szorgalmazza:

először is társadalmunk öngazgatási érdekei sokaságának és sokféleségének kifejezési lehetőségeit, továbbá szelekciójuk és szintézisük demokratikus folyamatát, ezen érdekek egybehangolása céljából, a demokratikus társadalmi döntéshozatal politikai szintjének növelését és a döntéshozatalnak a küldöttrendszerben való érvényesülését;

és másodsor a szocialista szubjektív erőknek helyzetét és szerepét, szervezettségét és hatékony tevékenységét a szocialista öngazgatás politikai rendszerének egész intézményes mechanizmusában, amely a képviseleti testületi küldöttrendszer és minden egyéb öngazgatási konstituálás és döntéshozatal elvén alapszik.

Ez a két kérdéscsoport a szocialista öngazgatás jelenkori és távlati fejlődésére vonatkozó egész időszerűségével és közvetlen jelentőségével együtt alkotja Kardelj elméleti és politikai törekvéseinek fő tartalmát és legmélyebb értelmét a munkásosztálynak és a társult munka többi dolgozójának az uralomért és a társadalmi hatalomért vívott harcában. Az öngazgatási érdekek demokratikus pluralizmusában mint a demokratikus politikai rendszer új formájában jelentkezik a dolgozók és a nemzet szabadságának és jogainak új tartalma és jellege az öngazgatású társadalomban, s ezt kifejezi a JKSZ-nek és a társadalmi-politikai szervezeteknek a sokoldalú öngazgatási szocialista fejlődéséért folytatott további harc folyamatában betöltött új helye és szerepe is. Ilyen értelemben óriási jelentőségű Kardeljnek a küldöttrendszerrel mint a munkásosztály szervezett hatalmának politikai formájával, a munkásosztály döntéshozatalával és a társadalom öngazgatási szerveződésével kapcsolatos elméleti és gyakorlati munkássága.

Elvtársnők és elvtársak!

A fájdalom e pillanataiban nem lehet felsorolni a szocialista öngazgatás elméletéhez és gyakorlatához való rendkívül gazdag hozzájárulását, mert a harcot a társadalmi átalakulás minden frontján, nap nap után szüntelenül bonyolult belső és külpolitikai körülmények között vívta.

Ezúttal mély tisztelettel és kimondhatatlan hálával mégis hangsúlyozni

kívánom, hogy Edvard Kardelj a pártban és a társadalomban a munkásosztály és a többi dolgozó építő jellegű hatalmának és társadalmi helyzetének erősítésére irányuló egységes úton haladva a szocialista öngazgatásért küzdött, s nem riadt meg a számos dogmatikus, nacionalista, technokratikus és liberális tehertételtől és nyomástól sem, s nem hátrált meg előttük. Egész életében egyszer sem távolodott el a munkásosztály közvetlen és történelmi érdekeitől, mindig a megoldások és a megvalósításuk módjai után kutatott.

Összes kezdeményezésében, álláspontjában és elgondolásaiban Kardelj szilárdan állt a realitásnak és bíráló értékelésnek a talaján. Kardelj életére és munkásságára maradéktalanul vonatkoztatható a JKSZ programjának azon ismert elve, amely szerint „ahhoz, hogy betölthessük történelmi szerepünket hazánk szocialista társadalmának megteremtésében, minden erőnket e cél szolgálatába kell állítanunk, bírálóknak kell lennünk önmagunkkal és munkásságunkkal szemben, állhatatosan szembe kell helyezkednünk minden dogmatizmussal, és hüeknek kell lennünk a marxizmus forradalmi alkotószelleméhez. Semmi, amit megteremtettünk, nem lehet annyira szent számunkra, hogy ne lehessen túlhaladni, és hogy ne engedhesse át helyét annak, ami még haladóbb, még szabadabb, még emberibb”. A forradalmi harcos és teoretikus életfilozófiáját Kardelj a következő szavakkal fejezte ki utolsó üzenetében a párt XI. kongresszusán: „Az élet szüntelenül folyik, a haladásnak nincs vége, mindennap változnak a társadalom objektív körülményei és csak az a kommunista párt, amely képes arra, hogy ezeket az új objektív lehetőségeket mielőbb átalakítsa a további társadalmi fejlődés új szubjektív lépéseivé, mindig az új, egyre jobb és szabadabb megoldásokat kutatva, számíthat arra, hogy valóban a társadalom vezető eszmei és politikai ereje legyen.”

Az öngazgatás történelmi előfeltételeit a mi talajunkon fejlődő forradalom keletkezésének és tartalmának feltételei között találta meg, abban a forradalomban, amely állandóan, egyre inkább elmélyült és új, eredeti megoldásokkal gazdagodott folytonosan bővítve a munkástömegek szervezett tevékenységének méretét, és fejlesztve e tevékenység minőségét és hatékonyságát. A marxista tanok és a politikai magatartás legjobb hagyományaihoz híven Kardelj forradalmunk tiszta forrásaiból merítve erejét éppen az osztálynak és a többi dolgozónak a tudományos ismereteken, világos politikai törekvéseken és a reális adottságokon alapuló forradalmi öntevékenységében, illetve önmagát felszabadító akciójában tárta fel a forradalom fejlődésének fontos elemeit és érettségének fokmérőjét. Az élcsapat azon képességében, hogy megszervezi és vezeti a város és a falu minden munkásrétegével szövetkező munkásosztályt, továbbá azon képességében, hogy marxista elemzéssel feltárja a fejlődés új útjait, eszmeileg és politikailag meghatározza őket és küzd kiépítésükért, Kardelj a forradalmi mozgások tudatosságának és szervezettségének fontos és sorsdöntő elemét látta.

Munkássága ezért tükrözi folyamatosan a JKSZ-nek az országunk öngazgatási fejlesztésére irányuló forradalmi akcióját, valamint a bé-

kéért és az el nem kötelezettségért vívott harcát; stratégiáink evolúciójának tartalmi genézisét a társadalom öngazgatási alapokon való gyökeres átszervezésére irányuló harcban; egy olyan forradalom mély és eredeti történetét, amely sajátos utakon és saját erejével bátran tör előre a múlt összes akadályán át és a mi bonyolult gazdasági-szociális és politikai viszonyaink, valamint a nemzetközi munkásmozgalom és általában a jelenkori világ bonyolult viszonyai között.

Elvtársnők és elvtársak!

A titói Kommunista Pártot Kardelj mint átütő hatékonyságú és erejű államférfi és teoretikus, mint forradalmi harcunk, állhatatosságunk és távlatunk eszmei struktúrájának életerős tényezője óriási hozzájárulásával gazdagította. Szilárdan beépült a forradalmi mozgalom alapjaiba és folyamataiba, elősegítette, hogy a mozgalom tudatában legyen történelmi eredetiségének és erejének, valamint hogy kiépítse elméleti és eszmei jellegét. Kardelj a marxista tanok és akció rendkívüli egyénisége volt.

Olyan forradalmártól búcsúzunk, aki büszkesége volt annak az időnek, amelyben dolgozott és harcolt, olyan ember, aki korát kiteljesítette és gondolataival gazdagította.

Kardelj meghalt, de nem lehet halott forradalmi mozgalmunk számára. Nem távozott (és nem távozhat) szívünkől, az öngazgatási szocialista valóságból és jövőből, amelyet Tito vezetésével és mindannyiunkkal együtt olyan odaadóan és önfeláldozóan épített és tervezett gazdag forradalmi munkásságának 50 éve alatt. A szlovén munkásosztály hű fiaként, harci kezdeményezésével, következetes nemzetköziségével, gazdag gyakorlati-politikai és elméleti hozzájárulásával Jugoszlávia minden nemzete és nemzetisége munkásosztályának népszerű vezetőjévé nőtte ki magát. Hazánk nemzetei és nemzetiségei forradalmi történelmét építve a forradalom történelmi egyéniségévé vált, távlati fejlődésének egyik kiolt-hatatlan fényforrásává. Harcunk és munkánk minden vívmányába beépítette önmagát és alkotó gondolatait, s így jutott kifejezésre nálunk is és a világon a forradalmi elmélet és gyakorlat nagy pótolhatatlan lehetőségeivel.

Megszűnt dobogni a szíve egy olyan rendkívül nemes egyéniségnek, aki alkotásával gazdaggá tette forradalmunkat, a Jugoszláv Kommunista Szövetséget és szocialista öngazgatású társadalmunkat. Ez nagy vesztesége mozgalmunknak, jelenkori társadalmunknak. Halálával nagy űr támadt a JKSZ vezetőségében, de megmaradnak örökségül tartós értékű művei. Az ő művei alapján nevelkednek és edződnek majd az új forradalmárok, öngazgatók, az öngazgatási szocialista haladás tudatos harcosainak ezrei. A jövődő nemcsak feleleveníti majd Edvard Kardelj emlékeit, hanem építőjeként tovább él benne.

Hála és dicsőség Edvard Kardeljnek, a forradalmárnak a teoretikusnak és államférfinak!

(Magyar Szó, 1979. február 13.)